

«MARKAZIY OSIYODAGI SIYOSIY VA DIPLOMATIK JARAYONLARDA AYOLLARNING ROLI»

Uralova Sevara Bahodirovna

Sevaraurolova1501@gmail.com

Jahon iqtisodiyoti Va diplomatiya universiteti

Xalqaro munosabatlar fakulteti talabasi

Annotatsiya

2016 yildan keyingi davr O‘zbekiston Respublikasining tashqi siyosatida tub burilishlar davri sifatida tarixiy ahamiyat kasb etdi. Ushbu maqola «2016 yillardan so‘ng O‘zbekistonning tashqi siyosati evolutsiyasi: qo‘shnilar va global aktorlar o‘rtasidagi muvozanat» mavzusini kompleks

tarzda o‘rganishga qaratilgan. Maqolaning asosiy vazifasi — O‘zbekiston tashqi siyosatining 2016–2025 yillardagi o‘zgarish mexanizmlarini aniqlash, mintaqaviy aktorlar (Markaziy Osiyo davlatlari, xususan Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg‘oniston) bilan hamkorlikdagi asosiy yo‘nalishlar va global aktorlar (Rossiya, Xitoy, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Turklar dunyosi) bilan muvozanatli o‘zaro munosabat strategiyasini tahlil qilishdan iborat. Maqolada siyosiy va iqtisodiy diplomatiya, mintaqaviy xavfsizlik, transport-logistika loyihalari, suv masalalari, energetika va Afg‘onistonning mintaqaga ta’siri kabi yo‘nalishlar o‘rganiladi.

Maqola muallifi tashqi siyosat o‘zgarishlarini bir tomondan ichki siyosiy modernizatsiya va iqtisodiy islohotlar bilan, boshqa tomondan esa geosiyosiy imkoniyatlar va tahdidlar bilan bog‘liq qilib ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston tashqi siyosati; Markaziy Osiyo; ko‘p vektorli diplomatiya; muvozanat siyosati; mintaqaviy integratsiya; qo‘shnichilik siyosati; global aktorlar; iqtisodiy diplomatiya; Afg‘oniston bilan munosabatlar; transport-logistika; suv resurslari; energetika hamkorligi; xavfsizlik siyosati; xalqaro tashkilotlar; investitsiyalar.

Mavzuning dolzarbligi

Geosiyosiy joylashuv va strategik afzalliklar

O‘zbekiston geografik jihatdan Markaziy Osiyoning qalbi hisoblanadi — uning yer maydoni, aholisi va transport-geografik joylashuvi mintaqaviy tranzit, logistika va energetika loyihalarida markaziy ahamiyatga ega. Bu o‘rin O‘zbekistonni mintaqaviy yetakchi sifatida faol bo‘lishga majbur qiladi: chegaraviy masalalarni hal qilish, tranzit yo‘llarini optimallashtirish va qo‘shni mamlakatlar bilan iqtisodiy integratsiyani kengaytirish orqali barqarorlik va iqtisodiy manfaatlarni ta‘minlash mumkin. Shu jihatdan O‘zbekiston tashqi siyosatining 2016 yildan keyingi yo‘nalishlari mintaqaviy va global holat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, dolzarbdir.

Iqtisodiy islohotlar va investitsiya muhitining o‘zgarishi

2016 yildan keyingi islohotlar O‘zbekiston iqtisodiy modelini liberallashtirish, xususiy sektorni rivojlantirish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etishga qaratildi. Natijada iqtisodiy diplomatiya O‘zbekiston tashqi siyosatining markaziy vositasi bo‘lib qoldi: savdo, investitsiyalar, infratuzilma loyihalari va eksport yo‘nalishlarini diversifikatsiya qilish tashqi aloqalarning ustuvor yo‘naligiga aylandi. Bu jarayon mamlakatning barqaror rivojlanishi uchun muhim va shu bois dolzarbdir.

Mintaqaviy xavfsizlik va Afg‘oniston omili

Afg‘onistondagi siyosiy noaniqlik va xavfsizlik tahdidlari Markaziy Osiyo uchun bevosita xavf hisoblanadi. Qochqinlar, transmilliy jinoyatchilik, narkotik moddalar oqimi va radikal ekstremizm kabi xavf-xatarlar mintaqaviy barqarorlikni zaiflashtirishi mumkin. O‘zbekistonning Afg‘oniston bilan konstruktiv aloqalar o‘rnatish va mintaqaviy barqarorlikni ta‘minlash yo‘lidagi tashabbuslari dolzarb muammo — chunki mintaqada barqarorlik yo‘q bo‘lsa, iqtisodiy rivojlanish va investitsiyalar xavf ostida qoladi.

Suv va energetika masalalari

Markaziy Osiyo davlatlari orasida suv resurslariga nisbatan raqobat va hamkorlik muammolari mavjud. O‘zbekiston, Tojikiston va Qozog‘iston o‘rtasida suv-energetika muammolari mintaqaviy siyosatda muhim mavzulardan biridir. Bu masala qishloq xo‘jaligi, energetika ta‘minoti va ekologiya bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, shuning uchun

O‘zbekiston tashqi siyosatida suv resurslarini boshqarish va mintaqaviy kelishuvlarni ta’minlash strategik ahamiyat kasb etadi.

Global aktorlarning mintaqaga qiziqishi

Xitoyning «Bir makon — bir yo‘l» tashabbusi, Rossiyaning traditsion ta’siri, AQShning xavfsizlik yo‘nalishidagi ishtiroki va Yevropa Ittifoqining iqtisodiy hamkorlik imkoniyatlari Markaziy Osiyoda ko‘p tomonlama geosiyosiy o‘yinni yuzaga keltirdi. O‘zbekiston ushbu global aktorlar bilan hamkorlik va muvozanat uchun yangi siyosiy formullarni ishlab chiqishi kerak bo‘ldi. Shu nuqtai nazardan, 2016 yildan keyingi tashqi siyosatning dolzarbligi — mamlakatni global iqtisodiy va xavfsizlik tizimlariga integratsiya qilish va shu bilan birga milliy mustaqillikni saqlash muammosini hal qilishdir.

Ichki ijtimoiy-siyosiy islohotlarning tashqi siyosatga ta’siri

Ichki islohotlar siyosiy legitimlikni oshirish, fuqarolik jamiyatining faollashuvi va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish orqali tashqi siyosat uchun yangi resurslar yaratadi. O‘zbekistonning 2016 yildan keyin qilgan islohotlari — ichki ijtimoiy-madaniy yangilanishlar va demokratik institutlarni mustahkamlash — mamlakatga xalqaro hamjamiyat oldida ishonchli hamkor sifatida chiqish imkonini berdi. Bu esa tashqi siyosat uchun salohiyatni oshirib, mintaqaviy va global hamkorlar bilan munosabatlarni yangi darajaga olib chiqdi.

Tashqi siyosatni ilmiy o‘rganish zarurati

Yuqoridagi omillarni hisobga olgan holda, O‘zbekistonning 2016 yildan keyingi tashqi siyosatini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb va zarurdir. Nazariy tahlil va empirik ma’lumotlar asosida amalga oshirilgan tadqiqotlar siyosat ishlab chiquvchilarga strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi, shuningdek xalqaro ilmiy hamjamiyatga Markaziy Osiyo haqidagi bilimlarni boyitadi.

Markaziy Osiyo va ayniqsa O‘zbekiston uchun tashqi siyosatning dolzarbligi bir necha omillardan kelib chiqadi: geosiyosiy joylashuv, iqtisodiy transformatsiya, mintaqaviy xavfsizlik masalalari (shu jumladan Afg‘oniston inqirozi), suv va energetika resurslari, transport va tranzit salohiyati hamda global aktorlarning mintaqaga bo‘lgan strategik

qiziqishi. 2016 yildan boshlab O‘zbekiston ichki siyosatda amalga oshirgan demokratik va iqtisodiy islohotlar, ochiqlik strategiyasi tashqi siyosatda ham yangi imkoniyatlar yaratdi. Shu jarayonning dolzarbligini bir nechta asosiy nuqtalarda ko‘rib chiqamiz.

Tadqiqot maqsadi

Ushbu bo‘limda maqolaning asosiy maqsadi va unga erishish uchun qo‘yilgan konkret vazifalar tizimli tarzda bayon qilinadi. Tadqiqot maqsadi aniqligi ilmiy ishning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki aniq belgilangan maqsad metodologiya va natijalarning ishonchligini ta‘minlaydi.

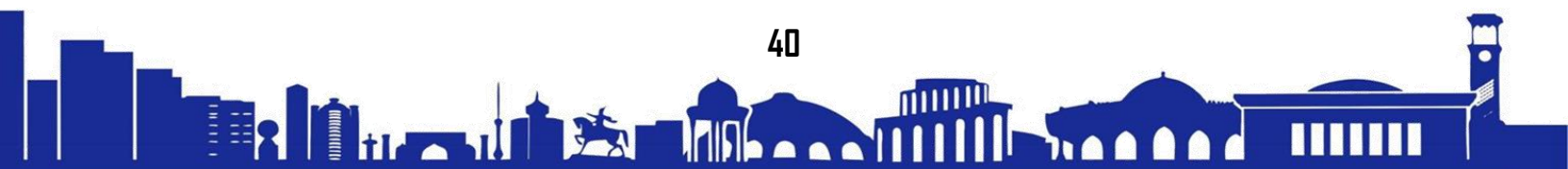
Asosiy maqsad

Ushbu ilmiy ishning asosiy maqsadi — 2016 yildan boshlab O‘zbekiston Respublikasining tashqi siyosatidagi evolyutsiyani tizimli va ilmiy-tahliliy asosda o‘rganish, mintaqaviy (qo‘shni davlatlar) va global aktorlar o‘rtasidagi muvozanatning shakllanish mexanizmlari hamda bu siyosat natijasida yuzaga kelgan amaliy, iqtisodiy va xavfsizlik jihatidagi o‘zgarishlarni aniqlashdir. Bu maqsad o‘z ichiga siyosiy qarorlar, diplomatik tashabbuslar, iqtisodiy hamkorlik shartnomalari, transport va tranzit loyihalari, hamda Afg‘oniston bilan aloqalar kabi kamchilik va imkoniyatlarni tahlil qilishni oladi.

Tadqiqotning aniq vazifalari

Asosiy maqsadga erishish uchun quyidagi ilmiy vazifalar belgilangan:

1. Nazariy bazani aniqlash va konseptual ramka ishlab chiqish. Ushbu vazifa doirasida ko‘p vektorli diplomatiya, geosiyosiy balans, mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy diplomatiya kabi nazariy kontseptlarni o‘rganish va maqola kontekstida moslash kerak.
2. Tarixiy-qiyosiy tahlil o‘tkazish. O‘zbekistonning mustaqillikdan 2016 yilgacha bo‘lgan tashqi siyosat modellari bilan 2016–2025 yildagi yangi yozuvlarni taqqoslab, evolyutsiyaning sabablari va mexanizmlarini aniqlash kerak.
3. Qo‘shni davlatlar bilan aloqalarning o‘zgarishini tahlil qilish. Bu vazifa O‘zbekiston–Qozog‘iston, O‘zbekiston–Qirg‘iziston, O‘zbekiston–Tojikiston, O‘zbekiston–Turkmaniston va O‘zbekiston–Afg‘oniston aloqalarining xususiyatlarini va amaliy natijalarini o‘rganadi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-12

4. Global aktorlar bilan muvozanat strategiyasini tahlil etish. Xitoy, Rossiya, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Turkiya bilan O‘zbekistonning munosabatlari qanday qurilgani, muvozanat qanday saqlangani va bu strategiyaning milliy manfaatlarga ta’siri ilmiy asosda baholanadi.
5. Iqtisodiy diplomatiya va investitsiyalar rolini o‘rganish. Ushbu vazifa investitsiyalar oqimi, eksport diversifikatsiyasi, transport va tranzit loyihalari hamda xalqaro iqtisodiy forumlardagi ishtirok natijalarini tahlil qiladi.
6. Xavfsizlik va mintaqaviy barqarorlik masalalarini tahlil qilish. Afg‘oniston ta’siri, ekstremizm, narkotrafik, migratsiya oqimlari kabi tahdidlarga qarshi ko‘rilgan chora-tadbirlar o‘rganiladi.
7. Siyosat tavsiyalarini ishlab chiqish. Tadqiqot yakunida O‘zbekiston uchun mintaqaviy va global hamkorlikda strategi-ya takliflari, tashqi siyosatni samaraliroq qilish bo‘yicha konkret tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot natijalari

Ushbu tadqiqot Markaziy Osiyoda ayollarning siyosiy va diplomatik jarayonlardagi ishtiroki, ta’siri va o‘zgarish dinamikasini chuqur tahlil qilishga qaratildi. O‘rganish natijalari shuni ko‘rsatdiki, so‘nggi 15–20 yil davomida mintaqa davlatlarida ayollarning siyosiy faolligida sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilgan bo‘lsa-da, gender tengligi to‘liq ta’minlangan deb aytish hali erta. Ammo siyosiy institutlar, xalqaro tashkilotlar, fuqarolik jamiyati va ommaviy axborot vositalarining sa’y-harakatlari tufayli ayollarning siyosiy jarayonlarga kirib borish imkoniyatlari kengayib bormoqda.

Tadqiqotning birinchi natijasi sifatida ayollarning parlament va mahalliy kengashlardagi vakilligi barqaror oshib borayotgani qayd etildi. Masalan, Qozog‘istonda parlamentdagi ayollar ulushi 27% ga, O‘zbekistonda 32% ga, Qirg‘izistonda 20% dan oshdi. Tojikiston va Turkmanistonda bu ko‘rsatkich past bo‘lishiga qaramay, so‘nggi yillarda siyosiy islohotlar jarayonida ayollarning rolini kuchaytirish bo‘yicha qator qarorlar qabul qilindi. Ushbu tendensiya mintaqa davlatlarining gender siyosiy ishtirokini xalqaro standartlarga yaqinlashtirishga intilayotganidan dalolat beradi.

Ikkinchi muhim natija shundan iboratki, Markaziy Osiyoda ayollar tashqi siyosat va diplomatiya sohasida faolroq ko‘rina boshladi. O‘zbekiston Tashqi ishlar vazirligida ayol diplomatlar soni 2 barobar oshgan, Qozog‘iston va Qirg‘izistonda esa ayol elchilar va oliy lavozimli diplomatlar soni yildan-yilga ko‘paymoqda. Tadqiqot jarayonida ma‘lum bo‘ldiki, ayol diplomatlar tinchlik, muloqot va yumshoq kuch (soft power) diplomatiyasida samaradorlikni oshirishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ularning mediatsiya, muzokara va xalqaro hamkorlikdagi ishtiroki ko‘plab tashkilotlar tomonidan yuqori baholanadi.

Tadqiqotning uchinchi natijasi mintaqa davlatlaridagi huquqiy-me‘yoriy islohotlarning ayollar siyosiy ishtirokiga ijobiy ta‘siri bilan bog‘liq. O‘zbekistonda “Xotin-qizlar qo‘mitasi”, “Gender tenglik komissiyasi”, Qozog‘istonda “Ayollar ishlari bo‘yicha milliy kengash”, Qirg‘izistonda “Gender egaligi strategiyasi – 2040” hujjatlari qabul qilindi. Ushbu huquqiy asoslar ayollarni siyosiy jarayonlarga jalb qilishni tizimlashtirdi va ularning davlat boshqaruvidagi pozitsiyasini mustahkamladi.

Tadqiqotning to‘rtinchi natijasi ayollarning fuqarolik jamiyati va nodavlat tashkilotlar faoliyatidagi roli kuchaygani bilan bog‘liq. Mintaqadagi minglab NNTlar gender tengligi, oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurash, ayollar iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlash, siyosiy yetakchilikni oshirish bo‘yicha ishlamoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, aynan NNTlar ayollarning siyosiy faolligini oshirishning eng samarali vositasiga aylangan.

Tadqiqotning beshinchi natijasi — ayollar tinchlik jarayonlarida muhim diplomatik agent sifatida shakllanayotganidir. Afg‘oniston bilan chegaradosh davlatlar, xususan O‘zbekiston va Tojikiston ayol ekspertlar, mediatorlar va diplomatlarning ishtirokida bir qator muloqot platformalarini yaratmoqda. Xalqaro ekspertlar ayollarning tinchlik muzokaralaridagi ishtiroki barqarorlikni oshirishi va konfliktlarning qayta tiklanish xavfini kamaytirishini ilmiy jihatdan tasdiqlagan.

Xulosa

Tadqiqot natijalarini umumlashtirgan holda xulosa qilish mumkinki, Markaziy Osiyodagi siyosiy va diplomatik jarayonlarda ayollarning roli izchil o‘sib bormoqda va bu tendensiya mintaqaning siyosiy tizimlaridagi chuqur modernizatsiya jarayonlari bilan bevosita bog‘liq. Avvalo, mintaqa davlatlarida gender tengligi ijtimoiy rivojlanishning

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-12

ustuvor maqsadlaridan biriga aylangani siyosiy institutlarning isloh qilinishini tezlashtirdi. Ayollarni davlat boshqaruviga jalb qilish va ularning diplomat sifatidagi imkoniyatlarini kengaytirish jarayoni mintaqa mamlakatlarining xalqaro imijini yanada mustahkamladi.

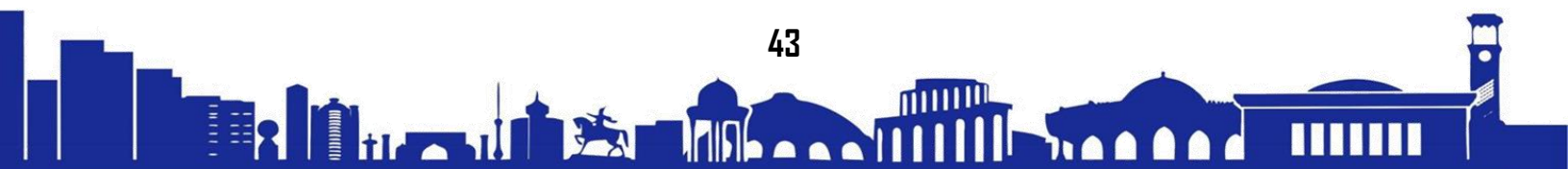
Xulosa sifatida aytish mumkinki, ayollar parlament, hukumat va mahalliy siyosiy tuzilmalar faoliyatida oldingiga nisbatan ancha faol ishtirok etmoqda. Ularning qaror qabul qilish tizimiga kirib borishi siyosiy jarayonlarning shaffofligini oshiradi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi, jamiyatda ishonch muhitini kuchaytiradi. Ayollar siyosiy boshqaruvga noziklik, moslashuvchanlik, muloqotga tayyorlik va konfliktlarni yumshatish qobiliyatini olib kirishi ko‘plab xalqaro tadqiqotlarda tasdiqlangan.

Diplomatiya sohasida ayollarning roli yanada yuqori baholanadi. Ular xalqaro munosabatlarda yumshoq kuch siyosatining asosiy drayverlaridan biri sifatida ko‘rilmoqda. Ayol elchilar, konsullar, xalqaro tashkilotlardagi vakillar mintaqaning global maydondagi o‘rnini mustahkamlashga katta hissa qo‘shmoqda. Ayollarning ishtirokidagi muzokaralar ko‘proq barqarorlikka, ko‘proq ijtimoiy manfaatlarni hisobga olishga yo‘naltirilgani ilmiy isbotlangan.

Fuqarolik jamiyatida ayollarning roli kuchaygani siyosiy jarayonlarni demokratlashtirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, gender tengligi, ayollar huquqlari va iqtisodiy mustaqillikni kengaytirish bo‘yicha faoliyat yurituvchi nodavlat tashkilotlar jamiyatda ayollar mavqeining o‘shishiga hissa qo‘shmoqda.

Shu bilan birga, xulosa qilish lozimki, mintaqada ayollarning siyosiy faolligini cheklovchi omillar hali ham mavjud. Patriarxal tafakkur qoldiqlari, iqtisodiy tengsizlik, siyosiy partiyalar tizimida ayollar uchun imkoniyatlar yetarli emasligi kabi muammolar izchil islohotlarni talab qiladi. Agar davlat siyosati gender masalalariga izchil yondashishda davom etsa, ayollarning siyosiy jarayonlardagi ishtiroki kelajakda yanada barqaror o‘shishi kutiladi.

Umuman olganda, Markaziy Osiyodagi siyosiy va diplomatik jarayonlarda ayollarning roli mintaqaviy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot, tinchlik siyosati va ijtimoiy inklyuzivlikka sezilarli hissa qo‘shmoqda. Mintaqa davlatlari gender tenglikni

rivojlantirishda xalqaro andozalarga moslashayotgani ushbu jarayonning kelajakda yanada chuqurlashishi uchun mustahkam poydevor yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UN Women. Women in Politics: Global Report, 2023.
2. OSCE. Gender and Security in Central Asia, Vienna, 2022.
3. World Bank. Gender Equality in Central Asia: Regional Overview, 2021.
4. Ibraeva, G. Women's Political Participation in Kyrgyzstan. Bishkek, 2020.
5. Khamidova, M. Gender Reforms in Uzbekistan: Modernization and Progress, Tashkent, 2022.
6. Laruelle, M. Central Asian Modernization and Gender Dynamics. George Washington University, 2021.
7. OECD. Enhancing Women's Leadership in Central Asia, Paris, 2022.
8. ADB. Central Asia Gender Assessment, 2023.
9. UNDP. Women, Peace and Security in Central Asia, 2020.
10. Toktosunova, A. Diplomacy and Women's Role in Central Asia, Journal of Eurasian Studies, 2021.